

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVI, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2020

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Реметић, др Јелица Симојановић,
др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2020

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ. Часопис излази два пута годишње.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South slavic philologist / главни уредник
Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2
(1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4
(1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за
српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Birograf
comp). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Дејан Ајдацић, др Александар Лома, др Александар Лукашанец,
др Радмило Маројевић, др Александар Милановић, др Мотоки Номаћи,
др Слободан Павловић, др Људмила Поповић, др Биљана Сикимић,
др Марија Стефановић, др Зузана Тополињска

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са
Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 5. 9. 2020.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (palcic@eunet.rs)

Штампа
Birograf comp d. o. o.
Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01
од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

З у з а н а В. Т о п о л и њ с к а: Дали предлозите претставуваат посебна зборовна група (<i>pars orationis</i>)?	9
Zuzanna V. Topolińska: Do the Prepositions Represent an Autonomous Lexical Class?	14
М а р ј а н Д. М а р к о в и к: Анализа на формалната и семантичка деривација на прасловенскиот корен *dvig- во македонскиот јазик	15
Marjan D. Marković: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root *dvig- in the Macedonian Language	24
Е к а т е р и н а И. Я к у ш к и н а: Опыт реконструкции синонимических отношений в праславянской лексике на сербскохорватском диалектном материале	27
Ekaterina I. Yakushkina: The Reconstruction of Synonymous Relations in the Proto-Slavic Vocabulary Based on the Serbo-Croatian Dialect material	46
И с и д о р а Г. Б ј е л а к о в и ћ: Графијско-ортографска и граматичка начела Павла Соларића и почеци стандардизације српског језика	47
Isidora G. Bjelaković: Pavle Solarić's Orthographic and Grammatical Principles and the Beginning of Serbian Language Standardisation	76
J e r z y М. B a r t m i ń s k i: W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć	79
Jerzy M. Bartmiński: In Search of an Ethnolinguistic Paradigm: A Glossary of Key Terms and Concepts	102
Є в г е н і я А. К а р п і л о в с ь к а: Підходи до опису інновацій у сучасній українській неографії	105
Ievgeniia A. Karpilovska: The Approaches to the Description of Innovations in the Modern Ukrainian Neography	124
	125

Сергей А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивные практики и метаязыковое комментирование в речи представителей национальных меньшинств Боснии и Герцеговины (на примере славянских сообществ Республики Сербской)	127
Сергеј А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивне праксе и метајезички коментари у говору представника националних мањина Босне и Херцеговине (на примеру словенских заједница у Републици Српској)	155
Sergey A. Borisov, Gleb P. Pilipenko: Discursive Practices and Metalinguistic Comments in the Speech of Representatives of National Minorities in Bosnia and Herzegovina (the Case of Slavic Communities in the Republic of Srpska)	155

Прилози

Bibliographia personalis у часопису <i>Јужнословенски филолог</i> (В л а д и м и р Б. Ж и в а н о в и ћ)	157
--	-----

Некролози

Радoje Симић (1938–2020) (Милош Ђ. Окука)	173
---	-----

Прикази и критика

<i>Введение в славянскую филологию : пособие.</i> А. А. Кожина (ред.). Минск: Белорусский государственный университет, 2019, 287 стр. (Н и к и т а В. С у п р у н ч у к)	181
Е. В. Падучева. <i>Эгоцентрические единицы языка</i> . Москва: Издательский дом ЯСК, 2019, 440 стр. (А н а К р е ч м е р)	186
Веселина Ђуркин. <i>Сложени зависни везници у српском језику и њихова функционалност илска дисџрибуција</i> . Београд: Јасен, 2018, 466 стр. (М и л о ш М. К о в а ч е в и ћ)	193
<i>Исходишња 5.</i> Михај Н. Радан (ур.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару – Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2019. (Б р а н к и ц а Ђ. М а р к о в и ћ)	201
<i>Два века в двадцати словах.</i> Н. Р. Добрушина, М. А. Даниель (отв. ред.). Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2016, 453 стр. (С т е ф а н Д. М и л о ш е в и ћ)	209

<i>Славянская историческая лексикология и лексикография: сб. научных трудов. Вып. 2. В. Н. Калиновская, И. А. Малышева (отв. ред.). СПб.: Институт лингвистических исследований РАН, 2019, 317 стр. (Д р а г а н а М. К е р к е з)</i>	217
--	-----

Регистры

Регистар кључних речи LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	223
Регистар имена LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога</i> , св. 2	225
Напомена	241

ISSN 0350-185X, – Књ. 76, св. 2 (2020), стр. 47–77

UDK: 811:929 Соларић П.

811.163.41'26"18"

COBISS.SR-ID: 28620297

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2002047B>

Примљено: 20. априла 2020.

Прихваћено: 9. јуна 2020.

Оригинални научни рад

Исидора Г. Бјелаковић*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за српски језик и лингвистику

ГРАФИЈСКО-ОРТОГРАФСКА И ГРАМАТИЧКА НАЧЕЛА ПАВЛА СОЛАРИЋА И ПОЧЕЦИ СТАНДАРДИЗАЦИЈЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА**

У настојању да се Павле Соларић, помало маргинализована па и заборављена фигура у историји српског књижевног језика, постави на заслужено место када је реч о почецима стандардизације српског језика, у раду се сагледавају његов животни пут и књижевнојезичке поставке у једном ширем, културолошко-филолошком контексту. Посебна пажња обрађена је на његова филолошка и граматографска начела, на ставове у погледу (1) статуса црквене и грађанске ћирилице (али и латинице), (2) структуре будућег књижевног језика (илирског или српског), (3) статуса руско-словенског језика међу Србима, те (4) графијско-ортографске концепције како би се указало на Соларићево место у предстандардном периоду развоја књижевног језика међу Србима, али и на улогу и утицај који је сасвим извесно имао на С. Мркаља, Л. Милованова Георгијевића и В. Стефановића Карацића.

Кључне речи: српски језик, 19. век, Павле Соларић, просветитељство, стандардизација.

1. Увод у епоху. Иако се идеја о увођењу српског народног језика у домен књижевног појављује још у првој половини 18. века, те се Јеротеј Рачанин и Гаврил Стефановић Венцловић сматрају првим лучоношама

* isidora.bjelakovic@gmail.com

** Овај рад настао је као резултат истраживања у оквиру пројекта Историја српског језика (178001) Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије и представља у великој мери допуњено и заокружено истраживање које је започето и у основним елементима представљено у Иванић, Бјелаковић 2019: 33–37.

просветитељства међу Србима (Павић 1985; Стефановић 2016: 123), она ће у својој експлицитној форми заживети тек од средине овог столећа, као очекивана последица просветитељске тежње ка модернизацији, европеизацији и демократизацији науке и културе, образовног система и друштва у целини (в. Павић 1983, 1985, 1991; Живковић 1994; Стефановић 2010: 198–200; Ђорђевић 2012: 105–124; Иванић 2018: 140).

Секуларизација књижевног стваралаштва и појава нових књижевноуметничких жанрова, али и публицистике и науке, те тежња интелектуалаца ка приближавању ширем кругу читалачке публике – образованом грађанству и српској младежи – отварају врата ка новом књижевнојезичком изразу, идеалном инструменту за остваривање наведених циљева. Наиме, српски културни трудбеници ове епохе, инспирисани просветитељским идејама учене Европе, излаз из семантичке непроходности рускословенског виде у конституисању књижевног језика који би био транспарентнији и структурно подударнији са вернакуларом (али не и идентичан с њим), покушавајући да остваре баланс између разумљивог и узвишеног, утилитарности и престижа, тј. између потпуне вернакуларизације и присуства културног интердијалекта (рускословенског, руског). Иако се појавила још шездесетих година 18. века, пре свега у радовима Захарије Орфелина, ова је идеја током последње две деценије 18. и почетком 19. века постала општеприхваћена међу великим бројем културних прегалаца (попут Д. Обрадовића, Е. Јанковића, В. Љуштине, А. Мразовића, А. Стојковића, П. Соларића и др.) и само су још појединци у рускословенском и даље видели узоран и једини могућ књижевнојезички израз Срба (нпр. П. Кенгелац, Г. Трлајић).

Међутим, упркос томе што је произашла из јединствене просветитељске поставке, идеја о увођењу новог типа језика дала је неколико различитих решења, уз низ прелазних варијаната:

- (1) *орфелиновски славеносерпски језик* – језички хибрид настао произвољном комбинацијом рускословенског, руског, српског и српкословенског језика на свим језичким нивоима;¹
- (2) *досиџејевски тшиј језика* – књижевнојезички израз заснован на урбаном језичком варијетету Срба, уз славенизме као лексичке (и ређе синтаксичке) наносе, пре свега у домену апстрактног и терминологије (Ивић 1990; Суботић 2004; Милановић 2013а);

¹ Више о славеносрпском језику, његовој структури и истраживањима овог књижевнојезичког типа в. у Грицкат 1966: 65; Младеновић 1978: 99; Суботић 2004: 181; Ивић 1998: 132; Милановић 2013а; Белаковић 2018, 2019, 2019а.

(3) *српски народни језик вуковског тип*а – заснован на руралном српском говореном варијетету, уз изразит пуризам према славенизмима.²

Очигледну комплексност наведеног вишејезичја додатно усложњава и чињеница да су дати језички идиоми, као што је речено, будући не-кодификовани, веома често варирали (чак и код истог аутора), те ишли ка све већој србизацији (нпр. код Стејића) или русификацији (нпр. код Видаковића). Поред тога, не треба губити из вида ни везу тадашњих стилских формација и књижевног језика, односно основну тенденцију ка *диглосији* међу класицистима, при чему су доситејевски и(ли) славеносрпски језик у њиховим делима ниског (и средњег) стила живели само до друге деценије 19. века, да би потом били промовисани у позицију вишег, која је до тада била резервисана за рускословенски језик (Павић 1985: 95). Предромантичари, с друге стране, прихватају *монологсију* као једини пут у свом стваралаштву, при чему је она понекад подразумевала славеносрпски, а понекад доситејевски тип језика (Павић 1991, 1991а; Деретић 2007).

1.1. У оваквом културном контексту, почетком 19. века на књижевнојезичку сцену ступа и П. Соларић, посвећујући немали простор свог рада текстовима филолошког профила – елаборатима, расправама, хипотезама, уживајући велики углед међу савременицима.³ О томе, између осталог, сведочи и чувена реченица Д. Обрадовића: *Има Гресија Темистиокла, има Србија Соларића!*

У сличном духу пише и С. Мркаљ Вуку Стефановићу 1817. године:

„Мени предраги пријатељу!

Ваше љубезно под 6-тим овога текућег мјесеца на мене оправљено писмо добио сам у руке, и прочитавши га увидио сам с радости, како се ви нашега познанства и пријатељства опомињете; нити ми је доста било, једном за себе читати га, него сам га још мојим знацима читао и показивао, с удовољством приповједајући, како сте ви са мном и с Г. Булићем код неког посластичара Стефана у Пешти проучавали Улог великога нашега Соларића“ (Караџић 1909: 66; подвукла И. Б.).

² Последња књижевнојезичка поставка (српски народни језик вуковског типа), иако настала у духу романтичарски схваћеног језика као лица нације, не подразумева и истовремено одсуство просветитељских идеја у њој. Зато је овом приликом и наведена.

³ На пример, Ј. Копитар, Ј. Добровски и Ж. Цојс, велика имена оновремене славистике, веома пажљиво прате Соларићев рад и полемишу о његовим ставовима (в. Иванић 2019: 16).

2. ПАВЛЕ СОЛАРИЋ (ВЕЛИКА ПИСАНИЦА 1779 – ВЕНЕЦИЈА 1821). Ако пођемо од чињенице да се крајем прве деценије 19. века у Пешти окупљао српски културни кружок, који су, између осталих, чинили Мркаљ, Милованов и Вук, и обратимо ли пажњу на наведени цитат, онда се оправдано поставља питање интензитета утицаја Соларићевих књижевнојезичких поставки на будуће стваралаштво ове тројице реформатора српског језика, писма и/или правописа.⁴ Да би се одговорило на ово питање, неопходно је најпре (1) узети у обзир контекст у којем се Соларић образовао и у којем је филолошки стасавао, а потом (2) објединити све његове језикословне текстове те, на основу њих, извести основне поставке у вези са статусом књижевног језика, писма и правописа, о чему ће и бити речи у даљем тексту.

2.1. ЖИВОТ И РАД.⁵ Павле Соларић је рођен 1779. године у Великој Писаници, близу Бјеловара. Као свештенички син рано је развио љубав према књизи и науци, а школовање је започео у Крижевцима, наставио га у Загребачкој гимназији, па у Сремским Карловцима, да би коначно у Загребу 1803. године завршио право (Симин-Допућа 1995: 61). Напосредно након завршетка студија одлази у Падову, где се упознаје са Атанасијем Стојковићем и Доситејем Обрадовићем (својим будућим духовним и интелектуалним узором). Животни пут ће га потом одвести у Венецију, где ступа у службу Димитрија Теодосија, у чијој ће штампарији почети да објављује и своја дела. Исте године када је у Србији избио Први српски устанак Соларић публикује свој првенац – *Ново грађданско земљеописаније* (Ново грађданско земљеописање прво на Езику Сербскомъ) – прву географију на „српском“ језику.

Нешто касније, 1808. и 1809. године преводи и објављује четири књиге филозофског профила: *Улог ума човеческога* (Улог ума човѣческога, 1808), *Сверх воспитанија к човѣкољубију* (Сверх воспитанія к човѣколюбію, 1809), *О самости* (О самости, 1809) и *Мудрољубац индијски* (Мудролюбца индійски либо искусство щастливо живити у дружеству, 1809). Свако од наведених дела он употпуњује ориги-

⁴ Реч је о припадницима тзв. *крајишког* круга, тј. групе српских интелектуалаца потеклих са западних области штокавштине који нису (или нису у потпуности) стасавали под окриљем Сремских Карловаца и славеносрпске струје, него су своје књижевнојезичке поставке градили и према другим, пре свега западним узорима. У србистици је још увек отворено питање интензитета утицаја хрватских просветитеља на рад будућих реформатора српског језика, писма и правописа, али свакако ову могућност не треба занемаривати. Павле Соларић се, на пример, у свом *Буквару* позива на истоимено дело Матије Карамана, познатог задарског надбискупа из 18. века.

⁵ Биографија П. Соларића дата је, уз незанемарљиве измене, према Бјелаковић (2013), и у њој се пре свега обраћа пажња на она дела у којима се могу уочити ставови везани за језик, писмо и правопис.

налним предговорима и/или поговорима, који су, из филолошке перспективе посматрано, драгоценији од садржаја самих текстова.

Већ наредне године публикује *Бесједовник илирическо-италијански* (Бесѣдовникъ илѣрическо-италианскій) – збирку од педесет упоредних италијанских и српских дијалога, намењених пре свега трговцима, коју је саставио Вићентије Ракић и наменио је сународницима – дошљацима у Трст. Соларић у предговору ове књиге говори о италијанском и илирском (српском) језику, о овим народима и њиховим алфаветима. У *Бесједовнику* он објављује и одломак свог дела *Ијероглифика*, које је остало у рукопису, а у којем се, прилично неаргументовано, бавио историјом древних Скита, Сармата и Германа, као и историјом писама и етимологијом појединих етнонима (Андрић 1902: 150–151).

Исте, 1810. године излази му *Поминак књижевски* (Поминакъ книжескій о Славено-Сербскомъ въ Млеткахъ Печатанію, великому и благословесному Славено-Сербскому народу и мудрымъ его свакога званія Предстателемъ и Просвѣтителемъ), чувена библиографија српских књига штампаних у Венецији у периоду од половине 18. века до 1810. године (в. Панковић 1982; Чурчић 2003; Вранеш 2003).

О томе колико је Соларић био плодан аутор сведочи и чињеница да му је већ 1812. године из штампе изашао *Буквар славенски триазбучни* (Бѣкваръ славенскій тріазбѣчнѣй, или Первое рѣководство къ познанію книгъ и писаніи во ѹпотребленіе Славено-Сербовъ). У уводном делу он наводи правила изговора и писања, уз низ просветитељских и педагошких дигресија, да би централни део посветио трима словенским писмима: црквеној ћирилици, грађаници и глагољици.⁶

Након 1812. године, измењене политичке прилике после пада Наполеона и ступање на снагу режима Свете алијансе приморавају Соларића да своје књиге публикује у Будиму. Ускоро остаје без посла, а погоршава му се и здравствено стање због туберкулозе.

У његовом опусу постоји и један веома интересантан текст. Наиме, 1815. године Соларић објављује први факсимил једног српског историјског документа. Реч је о повељи босанског краља Стефана Дабише из 1395. године (Објасненіе ко снимкѹ подлиннога дѣплѹма Стефана Дабише краља сербскога, даннога Жѹпанѹ Волкомѣрѹ Семковићѹ). Ово је дело уједно и последње српско издање у штампарији Д. Теодосија (Чурчић 1979: 210).

Наредне године Соларић ступа у службу Енглеза Фредерика Норта, лорда од Гилфорда, бившег гувернера Цејлона, којег подучава српском

⁶ На Копитареву молбу Добровски је саставио рецензију *Буквара*, углавном повољну када је у питању део о језичкој структури, али доста критичну када говори о ауторовим историјско-етнографским поставкама (Андрић 1902: 165).

језику и са којим одлази на пропутавање Средоземљем (Чурчић 1979: 210). По повратку (1818) издаје дело *Мезимац* (Мезимац Ђ. Досиџеа Обрадовича: Часть Втора Собранія разныхъ Нравоучительныхъ Вещей въ пользу и увеселеніе), други део Доситејевих *Собранија*, текста који је остао у рукописној заоставштини након његове смрти, 1811. године.

Исте године излази му из штампе и последње објављено дело – *Римљани славенствовавши* (Римљани славенствовавшии: рѣковѣтъ ради Набраніа подобны рѣковѣтѣи изъ ины езыка, а найпрѣе изъ Греческога), у којем настоји да докаже порекло Римљана од Словена, те латинског од словенског језика.

Поред низа других краћих филолошких, педагошких и филозофских текстова, Соларић се бави и географијом, картографијом и геометријом, остављајући важан траг и у историји природних наука међу Србима. Соларићево *Ново гражданско земљеописаније* (1804), уз које је штампао *Земљеписник* (Землеписникъ) и *Кључић у моје Земљеописаније* (Кључићъ у мое Землеописаніе), представља прво научно дело из области физичке географије међу Србима. Посебан значај има и Соларићев *Земљеписник* – први комплетан географски атлас код Срба. Израђен у граверској радионици Ј. А. Зулијанија, конципиран је као збирка неких карата, те су насељена места и географски локалитети обележени само бројевима, а земље само границама без икаквих детаља јер је ово дело требало да прати текст *Земљеописанија* (Симин-Допуџа 1995: 61). Као и преостала два дела са истом тематиком, ни *Кључић* није потпуно оригинално дело. Реч је, такође, о прилагођеном преводу немачког географа Адама Кристијана Гаспарија из 1801. године (Андрић 1902: 128). Прва трећина *Кључића*, писаног у тада популарној епистоларној форми, јесте приручник са основама геометрије, у којем се разјашњавају основни појмови ове науке да би у другом делу књиге то знање читаоцу омогућило лакше разумевање просторних, географских односа, а у последњем делу – и разумевање кретања небеских тела и смене годишњих доба на Земљи.

За живота Соларић није објавио све своје текстове, па су му у рукопису остале песме, као и граматика српског језика *Вход к писменици и језикознанију* (Входъ к Писменицы и езыкознанію; објављен тек 1831. г.).

За разлику од осталих српских предромантичара (превасходно Вићентија Ракића), у његовом песништву нема наглашеног религиозног опредељења нити знатнијег утицаја десетерачког народног песништва. Соларић у новију српску поезију уводи аутентичну љубавну лирску песму, а његово песничко језикотворство биће касније велик подстрек за песнике попут Сарајлије и Кодера (Чурчић 1979: 210; Иванић 2019: 18).

Опхрван болешћу, без новца и заштите, Соларић умире у Венецији 1821, у својој 42. години.

3. Соларић – филолог и граматограф. Иако још П. Ивић (1998: 169) Соларића сврстава у ред Доситејевих ученика и поборника идеје о чистом народном језику, овакав став требало би интерпретирати у духу времена у којем је он живео и стварао, те тај „чисти народни језик“ нипошто не треба изједначавати са потоњим вуковским народним језиком. Будући да, наиме, просветитељски и доситејевски књижевнојезички утилитаризам (→ књижевни језик мора бити разумљив како би служио потенцијалном читалаштву) представља константу Соларићевог израза, у овом светлу треба сагледавати и основну структурну разлику између традиционалиста (којима је, у суштини, и Соларић припадао) и вуковаца: док први не виде ништа лоше у богаћењу лексикона руским/рускословенским лексичким фондом кад год је то неопходно или пожељно, уз истовремено остваривање семантичке транспарентности углавном домаћом морфосинтаксом, дотле Вук и вуковци имају дистантан став према свему што не потиче из руралног вернакулара (или барем није дубоко уврежено у њему). Отуда код традиционалиста отпор према интернационализмима и страном језику (при чему се славенизми не схватају као стране речи, него као део заједничког словенског наслеђа). Отуда и отпор према истим тим славенизмима међу вуковцима. С обзиром на то да је морфосинтаксичка структура Соларићевог језика доминантно народна, са спорадичном и не толико наметљивом појавом ненародних флективних елемената (пре свега у посветама, предговорима и поговорима), уз изражено присуство лексичких славенизама, његов језик могао би бити оквалификован као *доситејевски* – дакле, као онај књижевнојезички израз који је егзистирао у писаном изразу Срба током последње две деценије 18. века и био доминантан (и готово једини) све до средине 19. века. На први поглед, због овакве књижевнојезичке поставке П. Соларић би могао бити посматран као присталица традиционализма, тј. као носилац оних идеја које ће на Вуковој стази језичке и графијско-ортографске реформе стварати низ препрека све до средине 19. века. Ситуација је, међутим, другачија и, иако се доминантно служио доситејевским типом језика и традиционалном ћирилицом (и црквеном и грађанском), Соларић у својим текстовима, како ће се показати, експлицитно поставља низ прогресивних књижевнојезичких начела која ће сигурно имати одраза у каснијој језичкој свести Мркаља, Милованова и Вука. Привидно неслагласје књижевног језика којим се Соларић служио и идеја које је заступао не треба да нас изненађује. Уосталом, као што је познато, на почетку свог професионалног деловања и Вук Стефановић је писао доситејевским типом језика (в. Милановић 2015, 2015а). У то време, наиме, још није била изграђена јасна филолошка слика о томе шта је заправо српски језик, односно који његов варијетет треба да буде постављен у темеље будућег стандарда (језик града или села и сл.). Само у том контексту и треба по-

сматрати усталасану и неуједначену књижевнојезичку атмосферу с почетка 19. века. Поред тога, јаке везе са Сремским Карловцима сигурно су имале утицаја на Соларићев неуједначен и неизбалансиран однос између теоријских поставки и њихове реализације.⁷

3.1. „ИЛИРЕ НАШЕ ТРЕБА ОБРАЗОВАТИ!“ Читајући Соларићеве филолошке радове, тешко је не запазити колику је важност приписивао образовању као примарном параметру за постизање опште друштвене ползе. Трајан ламент над необразованошћу Срба присутан је готово у сваком његовом филолошком штиву. Предговор *Буквара* из 1812. г. почиње управо таквим тоном:

Воскресни славенски свјете, писмонаставниче наш, свјати Кириле! (ухо твоје да не оскорби се бесједом мојом, овако и горше говоре данас јединородци твоји) мрак невјежества покрива државе от куду је негда возблистало у мир сијаније твоје: Славено-Срби заборавили су јазик свој и небесни дар твој, запустили своје писмо. Мала част, уче се нешто и називају се сохранители достојанија серпскога; сви прочији не уче се и гибну сострјељајем стрјелом летјашчом во тмје! (*Буквар, Предисловије*, 1812; према Иванић, Бјелаковић 2019: 175; подвукла И. Б.).

Горчину коју је осећао због овакве ситуације веома добро илуструје и реченица из *Додајка* у 66. броју *Новина српских*:

Пређе просвештавања нашега толико су нас уважавали, колик да нас није ни било (*Доброжелателна мњенија Србина једног к ђросвешћеној, и ђросвешћенију радој, часћии народа својега; Смесице књижесћивене*, 1818: 518; према Иванић, Бјелаковић 2019: 271).

Излаз из наведеног мрака *невјежества* Соларић је, у маниру својих претходника и учитеља, видео у публикавању већег броја књига, али и приручника попут *буквара*, *граматика* и *речника* српског језика, чиме би вернакулар и експлицитно био постављен као темељ будућег књижевнојезичког израза:

За илирическа училишта, за цркве, за свештенство илирическо, треба књиге печатати, и католичеству једном на вовјек отети прилику незнанству влашки попова и магистора ругати се и поносити – Илире наше треба образовати! (*Поминак књижески*, 1810; према Иванић, Бјелаковић 2019: 151).

Помозимо овим. Облакчајмо, уладимо, умноговажимо књиговједјеније свим. Почнимо с добрим првим јуности наставленијем, подајмо Сер-

⁷ Готово сви истраживачи Соларићевог језика указују на његову повремену неизбалансираност и појаву (понекад и израженијих) језичких варијација у односу домаће: руско/рускословенско (в. Андрић 1902; Гавриловић 1910; Младеновић 1973; Ивић 1998; Бабич 2012).

бом добар буквар (*Буквар, Предисловије*, 1812; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 175; подвукла И. Б.).

Конечноје намјереније с настојашчим Букварем јест избавити серпске синове от оне пагубне дангубе с неколикократним пустим пречитавањем часослова и псалтира, која толико дуго није дала Србом отворити очи, подати наставником јуности серпске способ како могу својега званија достојнији и народу полезнији бити; ободрити родитеље серпске из онога равнодушија или неохоте ко књигама, која је по премногу произишла из досаде, где они доселе, невидећи по три и четири љета никаквога успјеха дјеце своје, враћали су, пуни справедљивога презренија к (таковим) школам и магистром, синове своје дома... (*Буквар, Предисловије*, 1812; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 175–176).

На тај начин, Соларић заправо гради „мост од Доситејевог општевропског просвјетитељства ка српском, националном просвјетитељству, које ће дати модерни идентитет српском народу (народна поезија, језик/рјечник, граматика), увести га у круг европских народа и одредити му мјесто међу словенским народима“ (ИВАНИЋ 2019: 19).

3.1.1. Језички израз који Соларић види као основу књижевног (вернакулар за који сматра да треба да буде промовисан у позицију вишег стила) он назива „илирическим“ или српским и – у маниру тадашње широко заступљене хердеровске школе, чије ће постулате прихватити и Копитар и Вук – под њим подразумева пре свега језик штокавског подручја, без обзира на верски идентитет његових говорника, уз извесне непрецизности када је реч о чакавском и кајкавском наречју:⁸

На конец, требало је исторически и природно рјешити откуда равнозначност наименованија Илири и Србљи, колико се ошибавају они славенски народи, који, по причини иновјерија, служе се иними писменима, хвалећи се у исто време својим славенским језиком и пр[оче] (*Бесједовник, Предисловије Илиром*, 1810; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 155; подвукла И. Б.);

Нарјечије српско, второ међу нарјечијама славенским за своју обдјеланост, а прво за своју љупкост, јест умекчало и почти уравнило већу част дијалекта, употребитељни у земљама, поњатими под шатким

⁸ „Добро упућен у језичко стање међу Србима и Хрватима (школован у Сремским Карловцима и у Загребу), поданик Аустријске царевине, а краће вријеме Наполеонове провинције Илирије и Венеције, па свједок пропасти његове империје, није необично што је говорио и мислио о заједничком језику (називајући га и српским и илирским), заједничкој књижевности (илирској) и имену које би се ослободило национално-локалне парцијалности, знатно прије илирског покрета и залагања за југословенство“ (ИВАНИЋ 2019: 18).

но преодолевајушчим именем Илирика.⁹ Ево зашто азбука или нарјечије српско и илиричко узимљу се највише крат као једноимена названија (*Бесједовник, Предваријелнаја Б*, 1810; према Иванић, Бјелаковић 2019: 165; подвукла И. Б.).

Језик којим се говори од мора Адријатическа даже до граница Бугарске и турске Албаније, од Македоније и Румелије, до средине Мађарске, у Рватској, на горњој страни рјеке Саве и Драве, у Крајинској и Истрији, јест управо казати илирически иначе српски.

Језик славенобугарски покварен је због распрострањенија грчког као што је и славенокрајински, због немског, како у словоударенију, тако у мноштву речи без нужде и из немарљивости примљени. Но бугарски језик много се мање разликује од илиричког неголи крајински. Крајински и славенорватски, нису управо илирически дијалекти.

Истријански рватско-приморни и далматински, који се застао на приморју и илиричким острвима, јесу више или мање рватски дијалекти, по мало умекшани и ближи илиричком.

Прави илирически језик осим много неоползних уметака, турски, грчки, италијански, латински, немачки и мађарски, састоји се из дијалекта особити, који се веома мало један од другог разликују.

Дијалект дубровачки, кога неки за најчистији и најизображенији илирически држе, није друго него исти онај који се у Славонији, Босни, Ерцеговини и мало ниже говори (*Поглед на језик и књижевство илиричко*, 1818; према Иванић, Бјелаковић 2019: 275).

Међутим, овде се уочава једна неуједначеност. Иако у језичком смислу изједначава појмове *илирски* и *српски*, додељујући му пре свега вредност штокавског наречја, у територијалном и етничком смислу Соларић појму *илирски* даје шире значење, укључујући у њега и Бугарску и Крањску, дакле, два јужнословенска простора за која се никако не може говорити као о српским. У писму Димитрију Давидовићу из 1816. године, Соларић саветује Давидовића да *Новине српске* треба да преименује у *Новине илиричке* или, још боље, у *Зора* или *Даница илиричка* (готово три деценије пре почетка илирског покрета!) како би број читалаца био проширен и на оне у Бугарској и Крањској, те да текстови не буду штампани грађанином (јер је већина не познаје добро), него истовремено црквеном ћирилицом („Кириловим писмени“) и латиницом. Једино што том приликом избегава да каже јесте којим би језиком те новине

⁹ Под именем Илирика воопште, разумјевале су се у различна времена разне области: Далмација, Норик, Панонија, Илирија сопствена, Мисије, Македонија, Грција; у време кад су Венети посјели међу Падом и Алпами, и ту основали Падову, овај предјел узимао се јоште под Илириком (*Бесједовник, Предварителнаја Б*, 1810; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 165).

требало да буду писане, сем да то буде на језику који ће бити разумљив. Потписујући се као Илирофил Србољубић, он том приликом каже:

Како је љепо, и у ова већ времена нужно, да толики европејски један и (како му драго) стародревни ту народ, као што је илирически, има своје новине, и да и[х] има баш у вашем предизбраном српском нарјечју; тако је и праведно, да вам се исте новине називају Новине српске с почетка. Велим, с почетка; јер Ви видите, господине, сам, да су то прије Новине илиричке, и да је приличније, ово им названије с временом уступити. Не ваља се особити, гдје разлог иште јединствовати. – Српски ваш народ, истина највећи от негда и најпрослављенији као и најнесрећнији у Илирику, није опет сами и једини житељ преопширног Илирика. Премда Банат, Бачка и подаље горе, Срем, Славонија, Хорватска, Истрија, Острови, Далмација, Албанија, Црна Гора, Ерцеговина, Босна, и комад Македоније, врве готово као и Србија Србљима, не може опет име Србије или СРПСКО бити свеопштим именом свију ти области, као што јест име ИЛИРИЧЕСКО, обузимљући с онима јоште и Крајнску и Бугарску, те тако и саму Србију; а сав негдашњи Велики Илирик простире се и надаље.

[...] Не кратим ја да ви себе зовете Србљима, и српским све што је понаособити сопствено ваше; и ви, и Хорвати, и сви прочи ваља да то чините, различија ради видова илирически: обаче што је год свеопште у Илирику, илирическо да носи прозивање. Тако дакле, господине, и Новине Ваше, не више „Новине српске“ но „Новине илиричке“. А јоште боље, и намјесто имена Новине, друго какво име: Зора, или Даница Илирическа, Вила с илирически планина, или што подобно. Над заглавијем да стоји, ако народ љуби, сходна тому фигурица. А вјести саме, на великом мочалу, да буду печатане у два ступца: у првом писмени С. Кирила; у другом римским писмени, у правописанију славонском, и у таквом разговору, како могу разумјевати Славонци, Далматини, Истријани са Хорвати, и Крајнци, ако је то све, ако ли није, а оно колико је могуће (*Господину Димитрију Давидовичу, учреднику Новина српски*, 1816; према Иванић, Бјелаковић 2019: 219–220; подвукла И. Б.).

Соларићева је, дакле, примарна идеја – идеја о уједињењу (културном и књижевнोजезичком) свих јужнословенских народа, при чему он све време покушава да премости основни проблем – разједињеност, узроковану разликама у конфесији (православље и католичанство) и у писму (црквена ћирилица и латиница – на западу, и грађаница – на истоку):

Кад политически препетствија било не би, да се језик илиречски обдјелава као побратим му италијански! Поднебје једно је и тому и тому! Но култури илиричког језика сапротивљавају се и друга јоште два нешчасија, *вјероисповједно* и *књишко*. По оному западновјерни Илири, богослужествујући не илирически (кромје премало јошт нешто њи), но латински, лишавају се великога и главнога интереса и марења за свој језик; да, и презирају га небози, што је гдје право чистији, бојећи се зар да је туда

њего приближеније к восточнојернима, који га сирјеч хране најчистијег, и које они као и језик им небратски мрзе. У Германији, међу подобно и више различног вјероисповједанија Њемци, кад је о роду и језику гдје рјеч, ту се не пита за закон. Трећа језика истог неоправдајема, јер самовољна, несрећа, и зато још кривичнија, што производи от стране словеснији Илира, јест књишка: четири ту замршују се и сва замршују азбуке! Основна свеславенска С. Кирила, глагољитска С. Јеронима, римска с четирма начини све рђавог правописанија, и московска! Мухамедански Илири писат ће зар другда и турском азбуком исти језик! – Како ћете, кад која књига изиђе у илирическом језику, да она буде на ползу (на читање?) свијем Илиром? [...] Ја Вам морам овде примјетити, господине, да не могу одобрити, што сте, ви Србљи, присвојитељи и, како ми је знано, против многи Србаља исти воље, поспјешитељи четврте (московске) азбуке¹⁰ у Илирику. Шлецер вели: „От нови буква зазиру људи, као от нови данака“, рекши, нити су им миле, нити су им добре (*Госйодину Димитрију Давидовичу, учреднику Новина српски*, 1816; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 219–220);

Што пишу Илири греческа исповједанија, не читају Илири западног исповједанија. И тако исто восточници дела западни списатеља не читају (*Поглед на језик и књижевство илирическо*, 1818; према Иванић, Бјелаковић 2019: 277).

3.2. Ако је био заокупљен идејом о илирском или српском језику као темељу књижевног језика у васцелом Илирику, и ако је сам писао изразом који данас називамо доситејевским, онда остаје отворено питање какав је став Соларић имао о хибридном славеносрпском и о рускословенском језику. Пишући о промени на књижевнојезичкој сцени у оквиру које се у све већој мери уводи народни језик, Соларић наводи и свој негативан став према славеносрпском језику:

Који су нам највише добру ради, радују нам се што нам је магла испред очију поразишла се, и почињемо већ разговјетно гледати наша два језика. Стил наш нови, веле, све је то мање макаронизмус (као резанци и трганци заједно), смјешан по граматичи старога књижнога језика и по начину како данас говоре Срби. Имају право у овом заиста: ово потврђује се и самим свеопштим гласом народа нашега чрез одобреније Доситејеви, и његовим подобно писани, сочиненија: и заиста свима нама, док се до неколико година у овој вешти сасвим разгали и разведри, никакви безвкуснији књига (у име језика) неће бити от они које су нам писане помјешаними граматикама, да речемо, Терлајићевом и Обрадовићевом (*Доброжелателна мњенија Сербина једног к њросвешћеној, и њросвешћенију радој, частии народа својега; Смесице књижевствене*, 1818: 518; према Иванић, Бјелаковић 2019: 271).

¹⁰ Соларић мисли на грађаницу.

Кад је у питању однос према рускословенском као богослужбеном језику Српске православне цркве, Соларић у *Поминку* (1810) заступа идеју о извесном функционално издиференцираном двојезичју, у оквиру којег би рускословенски задржао своју употребу у домену религиозног, чиме би додатно било подржано духовно јединство српског народа, тада расутог по различитим државама. Функцију световног књижевног језика имао би већ поменути *илирски* или *срјски*.¹¹

Но, у нашем народу, или да боље речем, међу нашим људми, нејма согласија; [...] По чему није ни чудити се зашто међу Србама к никаквом всеопштем претпријатију нејма јединодушнога согласија, јербо Србљи, кромје оних у Србији от мало година, не состављају нигди цјелокупан народ, расути сушти по среди Турака, Влаха, Мађара, Славонаца, Хорвата, Далмата, у малими општествами или јединственими домочадствами. [...] Обаче остаје њима посвуда један самосопствени, законами свију држава, прости, свободни, да покровитељствујемо и споспјешествујемо пут, по којему они, колико год расути, могу всегда взаимно соопштавати, братити се, у некојем особитом сојузу житељствовати и као благоразумни јединородци за себе преспјевати: блажени пут сеј јест Црква и језик, и ту надобне двојаке књиге. Без књига невоља Цркви, невоља језику, невоља и – убитак народу! Церковне су књиге прве, ми морамо с Црквом живити, но не житељствујући у Цркви, ми морамо и за многоразлично наше свјетско житељство у исто време наставленија имати и књиге (*Поминак књижески*, 1810; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 151; подвукла И. Б.).

Сличну концепцију заступаће и Вук Стефановић, осам година касније, у *Срјском рјечнику* (Стефановић 1818):

Ја Славенски језик љубим и поштујем, као и други који му драго Србљин; и зато мислим, да му се у данашње вријеме ни чим боље не може помоћи, него да га подијелимо од Српског језика, и да му дамо ону чест и поштење, што му приликује, као и цркви у којој се њим поје и служи (*Рјечник, Предговор*, 1818).

3.3. „Словар, писменицу смо ми наумили као и други честити народи имати!“¹². Одабир језичког варијетета заснованог на вернакулару, који до тада није био описан, имплицирао је, сасвим оправдано, и Соларићево изражено настојање, готово инсистирање, ка састављању граматике и речника српског језика:

Свакога је страх или срам почети – тај је страх луд, и тај срам худ. По мало, колико ко може (а има и[х], хвала Богу, данас већ добрано, који здраво могу). Наћи ће се у исто време и други, који ће од ти[х] свију мала једно велико собирати много. Овде се о благодетелствованију рода својега ради.

¹¹ Наведени Соларићев став уочен је и раније (Бабих 2012: 34).

Далеко од нас саде јетке и косооке критике. *Словар, ѿсменицу смо ми наумили као и други честѿиѿи народи имаѿи!* Не иштем ја ово. Општа је полза која то одавна зактева [...]

...*Словар срѿски! Писменицу срѿску!* У овом је отлагателству наша погибелъ. Данас ваља да знамо да колико се речит од нема отликује, толико је разнство међу писменим и оним што Руси неучъ називљу, илити неписменим, и да је време дошло гди се за равно потребно цени: Мисли своје вњатними словами изражавати и словеса ова извесними знаци либо писменами начертавати умети, т[о] је[ст] писати и читати, колико мислити и говорити (*Пословије Улога ума человеческого*, 1808; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 322–323; истакла И. Б.).¹²

Сасвим је могуће да су управо ово речи на које је Мркаљ алудирао у цитираном писму Вуку, а није невероватно ни то да су их оне у извесном смислу инспирисале да закораче на стазу азбуко- и/или језикопротреса. Иако никада није реформисао ћирилицу нити се служио фонолошким правописом, у појединим Соларићевим текстовима јасно се, наиме, уочавају оне књижевнојезичке поставке које се лако могу препознати у садржајима потоњих реформатора. Обрати ли се пажња на Соларићева књижевнојезичка начела постављена пре 1814. године, дакле пре него што је Вук објавио своју *Писменицу*, запажају се неочекиване паралеле које још једном указују или (1) на јединствену концепцију која је живела међу појединим образованим појединцима српског културног круга на чијем је почетку у хронолошком смислу био Соларић, или (2) на Соларића као иницијатора онога што ће нешто касније реализовати Мркаљ, Милованов и Вук. У том смислу, не треба сматрати случајношћу то што Соларића Мркаљ у *Салу дебелого јера* назива „нашим Аделунгом“. Он је, наиме, још у *Кључићу* (1804), дакле пре Копитара и Мркаља, нагласио чувено Аделунгово правило за фонолошки правопис:

Ми смо били Славјани, али смо данас један пут Славеносрби. Ова реч каже како данас писати надлежи, сиреч како што се говори (*Кључић*, 1804; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 284; подвукла И. Б.).

Ако би се се наведена формулација могла протумачити и као Соларићев избор књижевнојезичке подлоге, а не ортографског проседеа, то сасвим сигурно није случај у следећем изводу из *Буквара* (1812):

¹² Соларић идеју о неопходности писања писменице понавља и у својим каснијим радовима, постављајући као једну од могућности, додуше недовољно прецизиране, састављање две граматике – једну за Србе западно и јужно од Србије, а другу за остале: „Писменицу нову надлежи, колико можно скорије, издати народу нашем и књижеству; и ја би волео двје у једанпут разно нарјечне, неголи ниједне, видјети – једну за Србе од Србије к западу и к југу, а другу за проче“ (*Римљани славенствовавши*, 1818; према Иванић, Бјелаковић 2019: 254).

Сербом треба буквар достаточан и отличан од буквареј других народова, како што је отлична и судбина наша од судбине других, и писмо наше од писма их: најлучше устројено писмо, гдје, како говори се, тако пише се, и како је написано, тако чита се! (*Буквар, Предисловије*, 1812; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 175; подвукла И. Б.).¹³

Међутим, ако се обрати пажња на Соларићев ортографски систем, ни у једном његовом тексту не примењује се наведено фонолошко начело. Оно за Соларића остаје само на нивоу теоријске поставке и иницијације. На пољу реализације он је до краја веран традиционалној ћирилици, и то пре свега „Кириловим словима“ (тј. црквеној ћирилици), објашњавајући овакав став недовољним познавањем грађанице међу Србима у Далмацији, Албанији, Боки, Црној Гори, Херцеговини, Босни и др.¹⁴ На тај начин, он као да балансира између новијих идеја запада и конзерватизма Сремских Карловаца (на челу са С. Стратимировићем, чији је штићеник био) како би остварио своју примарну, илирску идеју о уједињењу територијално расцепканог штокавског становништва свих конфесија, па и шире.¹⁵

3.3.1. Интересантан, иако очекиван, јесте и Соларићев став у погледу статуса графема <ф> и <х>, а самим тим и одговарајућих фонема¹⁶:

Нејма ни једне рјечи славенске гди би улазио глас Ф. Славјанин може гласно произнести, но ако није к тому јако привикао, љуби подлагати му у чужими реченијама своје В или П, у неким нарјечјима Б. Ф служи за таково правописаније. Тако Славјани судили су да је боље придружити к својеј их азбуки писмена излишни њиховом језику да би сохранили цјелост рјечеј страни које су у оно време ту потходиле нежели те испакоставати својими несличними буквама.

Х, које је у славенском језику крјепче од римскога h, ваља у Илирику колико ово посљедње, а честократ и изглађава се (*Бесједовник*, 1810; према Иванић, Бјелаковић 2019: 174).

¹³ Наведено је уочено и у ранијим истраживањима Соларићевих филолошких поставки (в. Ивић 1998: 180; Бабић 2012: 20).

¹⁴ Наши адриатически Србљи, у Далмацији, Албанији, Луци Катарској, Црној Гори, Ерцеговини, Босни и проч. нису јоште довољно познати с нашим писмени грађанским: запињу у читању оваки књига, а неки, по недогледању, сматрају их попреко као нешто латинско (*Поминак књижевски*, 1810; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 152).

¹⁵ Наведено варирање у погледу ставова и реалности уочио је и Д. Иванић (2019: 19).

¹⁶ Више о ставовима о наведеним фонемама код Мркаља, Милованова и Вука в. у Милановић 2013: 48–49.

Фонему /ц/ и одговарајућу графему Соларић не спомиње у својим текстовима, што још једном потврђује његов став према правописном начелу и позајмљеницама.¹⁷

3.3.2. Поред тога, Соларић недвосмислено заступа идеју о томе да називе за слова у алфabetу треба изменити и именовати их исључиво према фонолошкој вредности, а не према традиционалном моделу *аз, буки, вједи...* Оваквим ставом он се оштро противи вишевековном начелу света православне Славије, према којем се ортографија изједначава са ортодоксијом, а који истовремено симболизује очување духовних веза и традиције како са српским средњовековљем тако и са православним славенством:

По не доброму в сем подражанију Греком имамо и ми, противу искуству писма, наша аз, буки, и прочитај имена. Ибо вмјесто отводити ум некамо натраг таковими имени, требало би (како су већ древни Римљани творили, хотја получив от Греков, како и ми, азбуку) сваку букву звати, јелико можно, оним самим гласом којег она знак јест (*Буквар*, 1812; према издању Иванић, Бјелаковић 2019: 180).¹⁸

3.3.3. Када је у питању Соларићев став према латиничном алфabetу, требало би указати на неколико домена. Иако још у *Поминку књијеском* (1810) ламентира над чињеницом да је латиница међу илирским католицима на приморју безразложно потиснула и црквену ћирилицу и глаголицу (в. Иванић, Бјелаковић 2019: 127),¹⁹ не би требало заобићи ни податак о извесној Соларићевој либералности у погледу употребе појединих латиничних графема међу рукописним текстовима Срба и ставу о лепшем изгледу и вештијој стилизацији латиничног алфабета, који он не посматра као туђ него као сестрински систем, настао из истог, грчког изворишта:

... ако многе рукописне букве наше нађу се, како и доселе, подобне римским, то вешт сију није требе абије осуждавати аки негли подражаније римскому писанију, но надлежи преже размислити да су азбуке, римска и наша, двје рођене дштери азбуке греческе и по тому двје рођене сестре; да

¹⁷ Више о Соларићевом ставу према позајмљеницама в. у једном од наредних поглавља.

¹⁸ Копитар и Вук ће нешто касније повлачити сличне потезе, за разлику од бројних представника свештенства, али и образованих мирјана, који ће још дуго наглашавати потребу за очувањем веза са Русијом, а тиме и руским и рускословенским језиком. Више о наведеним струјама в. у Милановић 20156.

¹⁹ ... тако је од около ни сто година писмо Кирилово сасвим угасло међу римокатолическим Илирама, а Јеронимово у посљедње краје и острове Илирика, као заточено међу таконаречене глаголите од Истрије до Рагузе, која је најраније римске присвојила букве, убјегло, гдје није у посљеднем лежи издохновенију (*Поминак књијески*, 1810; Иванић, Бјелаковић 2019: 127).

је римска и у печатанију и у рукописанију миловиднија, него све познате и него и наша, коју Руси при претпријатији своје азбуке грађанске били би могли далеко боље улучшити (*Буквар*, 1812).

3.4. СОЛАРИЋ – ГРАМАТОГРАФ СРПСКОГ ЈЕЗИКА. Иако је публикована постхумно тек 1831. године, у четири наврата, Соларићева граматика *Вход к писменици и језикознанију* настала је, по свему судећи, далеко раније. Ако бисмо се могли ослонити на тврдњу која се наводи у једној напомени, онда би овај Соларићев текст могао заузети позицију једне од првих граматика *српског* (тј. доситејевског) језика:

Склонениа имена у старом нашем језику постављена су 4, у садашњем јоште нитко није опредјелио* колико их има бити. Склоњеније пак имена јест проведеније имена кроз числа и падеже премјењујући му правилно његове конечне слоге, сирјеч јест оно исто, шта ми сад учинисмо с именима: богослов, глава, пиво (*Вход к писменици и језикознанију*, 1831).

*Из овога се види да је ова *Грамаџика* пре рађена него што је и прва *Писменица* господ[ина] В. С[теф]. Карацића на свет изишла (*Вход к писменици и језикознанију*, 1831; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 374; подвукла И. Б.).

Нажалост, до сада није пронађен аутограф Соларићевог *Входа*, који би ову претпоставку могао аргументовати. Не може се са сигурношћу рећи ни ко је дописао наведену напомену. Ипак, из сачуване преписке сасвим је јасно да је Соларићева граматика, коју назива *Кажипут к писменици и језикознанију*, била написана већ почетком 1817. године. У писму Вуку од 11. 2. 1817. он каже:

Мој Кажипут к писменици и језикознанију не може, от други моји послова, тамо до јесени на свјет изићи (*Вуку Карацићу*, Венеција, 11. 2. 1817; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 557).

3.4.1. Попут осталих граматографа тог времена, Соларићев *Вход к писменици* подразумева опис морфолошке структуре српског језика, док о морфонологији, синтакси и деривацији још нема речи (в. БЈЕЛАКОВИЋ 2016).

На самом почетку *Входа*, након кратког увода о језику као ‘обједињеном скупу речи које се изговарају како би се саопштиле мисли, осећања и воља’, Соларић даје поделу на врсте речи, преузимајући руску терминологију, уз делимично посрбљавање: имена (под њима подразумева именице, придеве и бројеве), мјестоименија, глаголи, причастија, нарјечија, предлози, сојузи и међумјетија. Пре описа сваке од наведених категорија Соларић наглашава да је за савладавање ‘језикознанија’ неопходно познавање пет области, које назива ‘преходима двора писменице’: познавање графије (писмознанија), акценатског система (гласоу-

Структура „српског“ језика који Соларић описује упућује, очекивано, на доситејевску поставку о књижевном језику. Реч је, наиме, о доминантно народном језику, уз извесна одступања у појединим падежним наставцима: нпр. у дативу, инструменталу и локативу именица мушког и средњег рода некадашње промене */о/*ју не долази до синкретизма падежа, него се уочава непреврело стање типично за предстандардни период, често праћено дублетним формама и вишеструкостима (нпр. у инструменталу множине именица мушког рода Соларић бележи два наставка: -ами, -и (*богослов*ами и *богослов*и) и сл.). Ово је још уочљивије у придевској деklinацији, где се за локатив множине наводе четири могућности, без објашњења у погледу стилске или семантичке издиференцираности: *свећим*, *свећима*, *свећи*, *свећими*. Грађење компаратива у Соларићевој *Грамајници* такође завређује пажњу јер он, уз народне творбене форманте, наводи и књишке:

Има и други степена вид превосход[итељни] који јесте просто и без сравненија, предувеличаније значенија имена прилагатељних; и прави се на мјесто позитивног окончања -иј, -ија, -ије, стављајући -јејшиј (-ејшиј) или -ајши, на пр[имјер]: богатјејши, -ша, -ше; ништајши, -а, -е. Окончање -ајши сљедује само после согласница ж, ђ, ч, ћ, ш, шт (*Вход к ѿисменици и језикознанију*, 1831; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 389–390).

Док је слична непревзелост присутна и у систему заменица, глаголска је парадигма готово у потпуности народна, при чему треба напоменути да Соларић партиципе посматра као посебну категорију.

Непромењивим врстама речи у *Входу* је посвећено далеко мање пажње, али и ова поглавља носе своје специфичности и одређену вредност. Соларић, на пример, прилоге дели на петнаест, везнике на тринаест, а узвике чак на седамнаест семантичко-функционалних категорија.²⁰

3.4.2. Свака граматика писана с почетка процеса стандардизације једног језика намеће следеће питање: *Који (или чији) је језички израз у њој описан?* Након спроведене анализе језика описаног у *Входу* и Соларићевог идиолекта²¹ наметнуо се несумњив закључак да је Соларић у овом свом граматографском тексту описивао свој језички систем, што никако не би требало да изненађује јер је исти поступак уочен и међу другим граматографима српског језика прве половине 19. века.

²⁰ Анализи језичке структуре коју Соларић описује у својој граматици може бити посвећено далеко више пажње, што превазилази оквири овог рада.

²¹ Поређење је реализовано на основу података о језику Соларићевих дела наведених у БАБИЋ (2012).

4. Соларић и Вук. Иако савременици и познаници, у начелу и истомишљеници, Соларић и Вук, чини се, никада нису следили идентичан пут. Далеко умеренији и традиционалнији у односу на Вука, Соларић се поставља као особа којој се Вукове идеје и радикални захвати само у начелу допадају, али уз константну дистанцу и без доследног личног удаљавања од традиционалног графијско-ортографског манира и доситејевског језика. Наведено балансирање добро илуструје податак о томе да је Соларић Вуку слао нацрт за слово ђ (који, познато је, Вук није прихватио), при чему се он сâм у својим текстовима њиме није никада служио. С друге стране, ако је Соларић Вуку и представљао узор на почетку рада (те га, на пример, спомиње у *Писменици* 1814), снага његове речи као да је временом губила интензитет и ауторитативност. О томе сведочи неколико података из сачуваних Соларићевих писама упућених Вуку (1816–1819), од којих ће бити наведен само један. Соларић је, наиме, као особа задужена за прикупљање пренумерација за *Српски рјечник* у Трсту, Венецији и северном Јадрану, добио обећање од Копитара и Вука да ће речник бити преведен и на италијански, јер је то био једини услов под којим је успео да придобије пренумеранте на приморју. То се, међутим, никада није десило и, упркос обећању, *Рјечник* је остао тројезични (српско-немачко-латински). О његовом разочарању када је схватио да италијанског дела нема сведочи следећа реченица: ... сад сваки дан очекујем из Тријеста, како ми пишу, егземпларе за моје пренумеранте, који не знам шта ће ми рећи кад нађу језик латински намјесто обећаног им италијанског (Венеција, 17. 12. 1819; према Иванић, Бјелаковић 2019: 570).

Ипак, Соларић у високом степену прати и цени Вуков рад. За њега је *Писменица* „повољна у највећој части“ (*Писмо Вуку Караџићу*, 11. 5. 1817; према Иванић – Бјелаковић 2019: 560). Он све време бодри Вука у истрајности приликом прикупљања фолклорне књижевности. Не скрива Соларић ни своје одушевљење *Српским рјечником*, чију драгоценост види пре свега у томе што се коначно појавио међу Србима. С друге стране, овај лескикографски првенац он не посматра као заокружено дело врхунског квалитета, већ као публикацију која ће несумњиво морати не само да се допуњује него и да се поправља неопходним словима и „општеповољним“ правописом. Том приликом он каже:

Предувјеренија о њем (о аутору *Рјечника* – Вуку Стефановићу; прим. И. Б.), или завидовања, нек буду каква им драго, али је истина, пак истина: да је његов ум први имао шчастије волшебну продрети завјесу и показати нам опит Граматике народне; да је његово срце прво, толико колик негда Омирово у Грецији обажало се народним нашим пјеснама, издало и[x] већ доста и јоште толико, већ собрани, издати и[x] намјерава, за које инородци (који сви у Европи не имају подобна сокровишта) више му захваљују него ми; да је његов труд и жељезно стерпјеније прво потхвати-

ло се народни нам словар повсемјеснога језика нашега списати и да буде с двама туђима ученима језикама здружен и спроведен постарати се.

[...] ... прво је дакле и поглавити засад да се Словару даде битије, без којег нити ће му кад бити препечатавања нити поправљања надлежећими писмени и општеповољним правописанијем: а кад га будемо имали, све то, као вторичне вешти, улучити ће се лако и лагано. Закључитељно, ино нам не остаје него родољубно-мудрено поревновати (*Додаѿак* 67. броју *Новина срѣских, Смесице књижесѣвене*, 1818: 526; према Иванић, Бјелаковић 2019: 272).

5. ЕЛАБОРАЦИЈА КЊИЖЕВНОЈЕЗИЧКОГ ИЗРАЗА П. СОЛАРИЋА. Говорити о структури српског језика почетком деветнаестог века, времена када долази до незанемарљивог степена развоја науке, публицистике, администрације (као одраза општег цивилизационог напретка српског друштва), подразумева издвајање једне константе, присутне у свим књижевним језицима који су у то време били у употреби. Ако по страни оставимо језичку некодификованост и потребу за израдом граматике, на шта смо упутили у претходном поглављу, централни проблем са којим су се подједнако суочавали и традиционалисти и вуковци подразумевао је неелaborираност језичког израза, тј. његову недостатност у лексикону.

Иако је међу културним трудбеницима овог доба постојала јасна свест о потреби за попуњавањем тзв. ономасиолошких празнина и елаборацијом лексикона, сваки покушај реализовања овог процеса имао је, пре свега, карактер индивидуалног, при чему ставови у погледу начина богаћења система нису били уједначени, па говоримо о трима струјама (в. Милановић 2013: 47–48; Бјелаковић 2017):

(1) о струји која је заступала идеју о изразитом пуризму према страни, пре свега, интернационалној лексици (П. Соларић, Ј. Дошеновић, Л. Милованов, С. Мркаљ, П. Болић, Ј. Стерија Поповић и др.),

(2) о струји која је инсистирала на пуризму према славенизмима (вуковци),

(3) о умеренијој струји, која је фаворизовала идеју о томе да страну лексику не треба замењивати домаћом по сваку цену (Стратимировић, Видаковић и др.).²²

П. Соларић је припадао, као што је наведено, првој струји, показујући још 1804. године, у предговору свог *Кључића у моје Земљеойисаније*, експлицитан пуризам према речима страног порекла, али не и према славенизмима – које је, попут бројних савременика, видео као лексичку ризницу из које би се грађа могла слободно преузимати. Тек у случају да и

²² Подаци су наведени према Новаковић 1956: 40; Кашић 1981; Јерковић 1985; Младеновић 1988: 138.

у њој није постојао одговарајући термин, решење је видео у ковању нове речи. Том приликом он каже:

Мени су у сваком језику туђе речи баш као по чистом белом платну шарени овде-онде злоуткани узлови. [...] Мени је славенски језик угодан, но краткости и точности ради његови изговора и као нека остава гди ја много-горечиви бивам Срб, а нипошто да се за њим раку подобно враћајући дан-губити идем. Шта овде не има, како што од толико столетија много не имати мора, за новоприобретена поњатија нове српске (а зашто не?) дома приплодити речи; с туђима се до крајње нужде не лоптати.

[...] Ако се, дакле, ко којом мојом новом речи соблазни или му у новом значенију изненада непријатно звекне, ја ни нико овом нашем опитном нужном волновању дотле не преодоле док се год учени наши у том не согласе и Словар речи художествени (*Кључић; Предисловије*; 1804: 8–10; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 284).

У *Улогу ума человеческого* (1808) Соларић наглашава исту концепцију:

Откуда је за језик наш боље рећи граматика него писменица, фисика него јестественица, географија него земљеописаније и п[роче]? А нарочито писмја – Ф није за српска уста ни создано, нити у свему славенском језику има једна једина реч гди би нам оно писме требало, чега ради право народ говори: кава, вилосов, варба, вино, шавран и п[роче] (*Пословије*, 1808; према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 322–323),

а потом је понавља и у *Бесједовнику илирическо-италијанском* (1810):

Преводник жалује се на обичај који је повсемјесно преодолео, чужде рјечи у нашем језику, гди и није нужда, употребљавати. Он је тога ради за лушче судио нас к основанију свакога славенскога нарјечија, к церковном либо сопственом славенском језику возвраћати, и к тому претпочтио нека израженија високом тростију ставити, паче нежели пусто инојезичати. Гди пак ово пребогато сокровиште није могло (ако смо ми то већ довољно обискали и развидјели) готови реченија на нова поњатија дати, ту је преводник, старајући се опет Славјанином пребити, осмјелио се нова реченија произвести, всегда готов уступити, ако кому пошчастљиви се штогод боље произнаћи (према ИВАНИЋ, Бјелаковић 2019: 156).

Нису, међутим, сви интелектуалци тог времена заступали исто мишљење. С. Стратимировић, на пример, осврћући се на Соларићев категориични пуризам, у једном писму Доситеју из 1805. године каже:

Техническе речи не ваља писати, како бы тко хотѣо, но како и други у оному и подобному езыку пишу, иначе колико книга, толико тѣ быти художества, а оно исто и едно художество, и една наука. Ако се не може тачно у своємъ езыку рѣчь художествена произвести, коя бы сву силу мысли

содержавала. – То є болѣ приимити ю изъ чужаго єзыка, како стои; не-жели новія и сваки разніа рѣчи писати. н. п. Єдан Єстєствєница, другій Єстєствоиспитатєлство, а на послѣдокъ бытєє Физика“ (СТРАТИМИРОВИЧЬ 1838: 124).

Ситуација је, као што је показано, била веома комплексна јер је чак и међу представницима исте струје – традиционалистичке, доситејевске, било различитих ставова у погледу структуре лексикона будућег језичког стандарда. Да ли је Соларић у потпуности остао доследан својим начелима у погледу попуњавања лексичких празнина, знаће се тек након студиозног истраживања његовог лексичког система. Досадашње анализе пружају ограничене, али незанемарљиве податке. Лексика појединих Соларићевих текстова (КАШИЋ 1988; МЛАДЕНОВИЋ 1991; ГРИЦКАТ 1992), као и терминологија из области астрономије, математичке географије (БЈЕЛАКОВИЋ 2016; 2017а) и језикословља (в. МАЦАНОВИЋ 2018) указују, наиме, на веома мали број лексема страног порекла и доминацију славенизама и кованица.

Конечно, директно сведочанство Соларићевог пуризма представљају и његови речници неологизама (кованица, посрбица, славенизама, хибрида, кованица) које он даје на крају следећа три текста: *Улог ума чєловєческог*, *Сврх вєсїїїанија к чєлєвєкољубију* и *О самосїїи*. Свестан могућности погрешне интерпретације значења новоскованих лексема, посрбица, хибрида и сл., он их излистава наводећи објашњења, синониме, али и еквиваленте на страним језицима (на пример: зачадїє – зачатїє, заметак, зародиш, емврїон; отцєначалник – патрїарх; гостинница – оспитал; Болница є само за болнє, гостинница за слѣпє, хромє, слячєннє, слякє, сакатє, кои щєгод дѣлати могу; *Улог ума чєлєвєческог*; према ИВАНИЋ, БЈЕЛАКОВИЋ 2019: 615–627).

На крају би требало истаћи још једну чињеницу. Четрдесетих година 19. века сазрева идеја о оснивању Друштва српске словесности, чији ће примарни задатак и бити конституисање терминолошког апарата на домаћој (тј. словенској) језичкој основи, што заправо указује на континуитет у присуству снажне и развијене струје једног дела српског интелектуалног круга, струје са идентичном визијом о словенској/домаћој, тј. неинтернационалној терминологији, којој је и Соларић припадао.

6. СОЛАРИЋЕВА ЕТИМОЛОГИЗИРАЊА И ПИОНИРСКИ ПОДУХВАТ У ИЗДАВАЊУ СРЕДЊОВЕКОВНИХ СПОМЕНИКА. Попут многих савременика, и П. Соларић је био готово опчињен прошлошћу и идејом о утврђивању природних законитости, етничког порекла, језичке генезе и сл. У овом духу он још у *Кључићу* (1804) наводи:

Ти волшебна тајнствене древности завесо, зашто нам толика закриваш и докле? Шчаствљив, шчаствљив онај, шчаствљив ко за тебе завири! (према Иванић, Бјелаковић 2019: 307).

У маниру оновременог европског филолошког помодарства, Соларић је неколико својих дела посветио утврђивању порекла народа и језика. У време освита модерне лингвистичке науке, у којем је „етимолошко довијање у етнографским комбинацијама била најјача болест“ (Андрић 1902: 177), пре свега у делу *Римљани славенстџивовавши* Соларић износи смеле тезе, попут оне да је језик Римљана смеса језика грчког и словенског и још неких непознатих језика, за шта као доказ, на пример, изводи етимологију латинских речи *valere, validus, valdi* од словенског корена *владети*. Поред тога, у овом тексту он заступа тезу о томе да је старословенски стари српски језик из којег су изведена сва потоња словенска наречја, укључујући и оно на којем Соларић пише, јер се говорио у срцу илирског полуострва, где је била стара српска средњовековна држава. Наведени текст он илуструје речником од око 700 латинских речи за које сматра да воде порекло од словенског. Иако превазиђени, нетачни и ненаучни, те још у 19. веку осуђени на заборав, ови некритички погледи на словенску и српску прошлост не би требало да буду занемарени у потпуности. Они заокружују слику о ондашњем времену „осцилирања између митологије и науке“ (Лазаревић ди Ђакомо 2010: 234), времену у којем је сазревала јасна свест о значају порекла, културних, духовних и генетских веза појединих народа и етничких група, свест која ће доживети своју пуну еманацију у романтичарски схваћеном језику као рефлексiji нације, а потом и у компаративним истраживањима младограматичара.²³

6.1. Пишући о трима словенским азбукама (глагољици, црквеној и грађанској ћирилици), у *Бесједовнику* и *Буквару* Соларић заступа традиционално (у то време већ превазиђено) мишљење о Св. Јерониму, преводиоцу Библије с грчког на латински из 4. века, као творцу првог словенског алфабета – глаголице, истичући њено хебрејско, феничанско и самарићанско порекло, али и везу појединих графема са системом руна:

Најдревнија јест она коју је С[вети] Јероним у 4. стољетију возобновио, и којом су, по великој доказујемости, служили се различни древни народи, именито Латини, предшественици Римљана. Ова азбука доходи под именима азбуке Јеронимове, илиријеске сопствене, глаголитическе, и јест јоште у убављајушчем се употребленију у цркви римско-католическој на брегови и на острови Илирика. Они Славјани, који су отрекли се имати богочестије своје на сопствену језику, јесу на незаблудњејшем путу, доспјети с временем да престану бити Славјанама. [...] Азбука Јеронимова, која при првом погледу каже се као собрание неки јероглифически почер-

²³ Више о етимолошким научним излетима П. Соларића в. у Лазаревић ди Ђакомо 2010.

ка и самовољни образа, јест (с укљученијем руническе) великом частију очевидни непосредствени снимак азбуке јеврејске или фенициске ибо, по општем мњенију, најстарије јеврејско писмо било је самарјанско, које са старим фенициским јест једнако премда талмудисти утврђавају оно о халдејском. Имена буквица глаголитически не покривају, дакле, никакова сопственог тајног смисла, не бивше им приложена развје по једином ток-мо подражанију Јеврејем (*Бесједовник илирическо-италијански; Предваријељнала Б*; према Иванић, Бјелаковић 2019: 164).

6.2. Будући да је за њега истраживање националне прошлости под-разумевало једну од основних поставки просветитељства, објављивањем факсимила *Повеље* Стефана Дабише из 1395. године Соларић уписује своје име међу пионире у издавању српских средњовековних споменика, уз прилично лаичке и веома експресивне (а тиме и драгоцене) критичке осврте и тумачења, те описе рукописа и пергамента:

Све заједно, да на путу човек нађе, не би дигао са земље: толико је дрјахло, потамњело, отерскано: утак година! Кожа није била на начин пергамента устројена, ни правоуголно обрезјана; но просто токмо остругана и утјужена; на обратној страни није посвуда доста глатко ни обријана. Подебља је него обична хартија; а на десном долњем предвострученом углу јпоште дебља, и сва широм јоште неколико крута. Кромје прогрижени мјеста, оја се на снимку черна представљају, према свјетлу гледећи, сва се кожа чини изрешетана, и по многу полупрозрачна, от мољев, који су ју, из вње, гдје точками, гдје струјама, гдје пољама, оглодали (Иванић, Бјелаковић 2019: 212–213).

7. ЗАКЉУЧАК. Иако је у каснијој фази свог рада показивао све већу склоност ка традиционализму (Андрић 1902; Гавриловић 1910), својом ерудицијом, ширином интересовања, искреним патриотизмом, самоувереношћу и филолошком педантношћу, П. Соларић је – инспирисан, пре свега, Доситејевим књижевнојезичким начелима – поставио узорне темеље ка реформаторским захватима који ће наступити у потоњим временима. Ако се сада, на крају, осврнемо на све што је речено, не можемо се одупрети снажном утиску да су његове књижевнојезичке, па и грађијско-ортографске поставке представљале пре свега резултат дубоке жеље да у главну струју тадашњих културних и филолошких идеја међу Србима прикључи западни део српског становништва, и не само српског него и јужнословенског. Као да је Соларић све време живео у врсти притајеног страха, свестан опасности од културне изолације. Тога, чини се, српски интелектуални круг у Јужној Угарској није био свестан у довољној мери током првих неколико деценија 19. века.

Имајући наведено у виду, поредак који поставља Мушицки 1818. године сигурно није насумичан и требало би га узети у обзир приликом наредних интерпретација процеса развоја српског језичког стандарда:

*Чудне се моде увукоше нове у српске нам књиге.
Овима име на -изм. Поче Соларићизм,
Скочи Меркаилизм, узасићојце Вукизм...* (Мушицки 1818)

Цицирана литератѹра

- АНДРИЋ, Никола. *Живот и књижевни рад Павла Соларића*. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 1902.
- [ANDRIĆ, Nikola. *Život i književni rad Pavla Solarića*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1902]
- БАБИЋ, Биљана. *Ортографске и језичке карактеристике у штампаним дјелима Павла Соларића*. Бања Лука: Универзитет у Бањој Луци, 2012.
- [BAVIĆ, Biljana. *Ortografske i jezičke karakteristike u štampanim djelima Pavla Solarića*. Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, 2012]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Павле Соларић (Велика Писаница 1779 – Венеција 1821)“. У: Исидора Бјелаковић (прир.). *Павле Соларић. Кључић у моје Земљеописаније (1804)*. Нови Сад: Матица српска, 2013: стр. 7–13.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora. „Pavle Solarić (Velika Pisanica 1779 – Venecija 1821)“. U: Isidora Bjelaković (prir.). *Pavle Solarić. Ključić u moje Zemljeopisanije (1804)*. Novi Sad: Matica srpska, 2013: str. 7–13]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језикословци и њихове писменице (структура граматичких приручника „српског“ језика у XIX веку)“. У: Ј. Дражић, И. Бјелаковић, Д. Средојевић (ур.). *Зборник у част Љиљани Суботић. Теме језикословне у србистици кроз дијакхронију и синхронију*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2016: стр. 55–68.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora. „Jezikoslovci i njihove pismenice (struktura gramatičkih priručnika „srpskog“ jezika u XIX veku)“. U: J. Dražić, I. Bjelaković, D. Sredojević (ur.). *Zbornik u čast Ljiljani Subotić. Teme jezikoslovne u srbistici kroz dijahroniju i sinhroniju*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2016: str. 55–68]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Друштво српске словесности и проблем израде терминологије“. У: Злата Бојовић (ур.). *Књижевност и језик у Друштву српске словесности*. Београд: САНУ. Научни скупови. CLXVIII. Одељење језика и књижевности. Књига 29, 2017: стр. 61–76.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora. „Društvo srpske slovesnosti i problem izrade terminologije“. U: Zlata Bojović (ur.). *Književnost i jezik u Društvu srpske slovesnosti*. Beograd: SANU. Naučni skupovi. CLXVIII. Odeljenje jezika i književnosti. Knjiga 29, 2017: str. 61–76]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. *Терминолигоја код Срба у 18. и 19. веку (математичка географија и картографија)*. Нови Сад: Два пера, 2017а.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora. *Terminoligoja kod Srba u 18. i 19. veku (matematička geografija i kartografija)*. Novi Sad: Dva pera, 2017a]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора Г. „Напомене о фонолошкој структури докумената Архива манастира Савина (18. век)“. *Доситејев врт* бр. VI/6 (2018): стр. 15–31.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora G. „Napomene o fonološkoj strukturi dokumenata Arhiva manastira Savina (18. vek)“. *Dositejev vrt* br. VI/6 (2018): str. 15–31]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора Г. „Језик докумената Архива Српске православне епархије будимске у Сентандреји (прва половина 18. века)“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* бр. 48/1 (2019): стр. 89–101.

- [BJELAKOVIĆ, Isidora G. „Jezik dokumenata Arhiva Srpske pravoslavne eparhije budimske u Sentandreji (prva polovina 18. veka)“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 48/1 (2019): str. 89–101]
- БЈЕЛАКОВИЋ, Исидора. „Језик докумената Архива манастира Савине (18. век)“. У: Јелица Стојановић (ур.): *Српско језичко и књижевно наслеђе на простору данашње Црне Горе. Српски језик и књижевност данас* (зборник са Другог међународног научног скупа одржаног у Подгорици 26–28. маја 2017. године). Подгорица – Нови Сад – Бања Лука: Матица српска – Друштво чланова у Црној Гори. Одјелење за српски језик и књижевност – Матица српска – Друштво чланова у Републици Српској, 2019а: стр. 515–526.
- [BJELAKOVIĆ, Isidora. „Jezik dokumenata Arhiva manastira Savine (18. vek)“. U: Jelica Stojanović (ur.): *Srpsko jezičko i književno nasljeđe na prostoru današnje Crne Gore. Srpski jezik i književnost danas* (zbornik sa Drugog međunarodnog naučnog skupa održanog u Podgorici 26–28. maja 2017. godine). Podgorica – Novi Sad – Banja Luka: Matica srpska – Društvo članova u Crnoj Gori. Odjeljenje za srpski jezik i književnost – Matica Srpska – Društvo članova u Republici Srpskoj, 2019a: str. 515–526]
- ВРАНЕШ, Александра. Прва српска самостална библиографија. *Поминак књиже-ски. Фототипско издање књиге из 1810. године*. Инђија: Народна библио-тека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003: стр. 109–114.
- [VRANEŠ, Aleksandra. Prva srpska samostalna bibliografija. *Pominak knjižeski. Fototipsko izdanje knjige iz 1810. godine*. Indija: Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević“, 2003: str. 109–114]
- ГАВРИЛОВИЋ, Андра. *Историја српске и хрвајске књижевности словенско-на-роднога језика*. Београд: Нова штампарија „Давидовић“, 1910.
- [GAVRILOVIĆ, Andra. *Istorija srpske i hrvatske književnosti slovensko-narodnoga jezika*. Beograd: Nova štamparija „Davidović“, 1910]
- ГРИЦКАТ, Ирена. „У чему је значај и какве су специфичности славеносрпског периода у развоју славеносрпског језика“. *Зборник Матиче српске за филологију и лингвистику* бр. IX (1966): стр. 61–66.
- [GRICKAT, Irena. „U čemu je značaj i kakve su specifičnosti slavenosrpskog perioda u razvoju slavenosrpskog jezika“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* br. IX (1966): str. 61–66]
- ГРИЦКАТ, Ирена. „Из историје борбе за књижевни језик код Срба. Поводом Землеописанија Pavla Solarića“. *Јужнословенски филолог* бр. XLVIII (1992): стр. 79–94.
- [GRICKAT, Irena. „Iz istorije borbe za književni jezik kod Srba. Povodom Zemleopisanija Pavla Solarića“. *Južnoslovenski filolog* br. XLVIII (1992): str. 79–94]
- ДЕРЕТИЋ, Јован. *Огледи о српској књижевности*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2007.
- [DEREĆIĆ, Jovan. *Ogledi o srpskoj književnosti*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2007]
- ЂОРЂЕВИЋ, Смиљана. „Јован Мушкатиновић: погледи једног просветитеља на природу и функцију пословице“. У: Тајана Јовићевић (ур.). *Традиција просвећености и просвећивања у српској периодици*. Београд: Институт за књижевност и уметност, 2012: стр. 105–124.
- [ĐORĐEVIĆ, Smiljana. „Jovan Muškatirović: pogledi jednog prosvetitelja na prirodu i funkciju poslovice“. U: Tatjana Jovičević (ur.). *Tradicija prosvetćenosti i prosvetćivanja u srpskoj periodici*. Beograd: Institut za književnost i umetnost, 2012: str. 105–124]

- ЖИВКОВИЋ, Драгиша. *Европски оквири српске књижевности*. Београд: Просвета, 1994.
- [ŽIVKOVIĆ, Dragiša. *Evropski okviri srpske književnosti*. Beograd: Prosveta, 1994]
- ИВАНИЋ, Душан. „Функција књижевног дјела у препородном добу српске културе“. *Српска славистика, колективна монографија*. Том 2. Књижевност, култура, фолклор, питања славистике. Београд: Савез славистичких друштава Србије, 2018: стр. 139–146.
- [IVANIĆ, Dušan. „Funkcija književnog djela u preporodnom dobu srpske kulture“. *Srpska slavistika, kolektivna monografija*. Tom 2. Književnost, kultura, folklor, pitanja slavistike. Beograd: Savez slavističkih društava Srbije, 2018: str. 139–146]
- ИВАНИЋ, Душан. „Пјесме и огледи Павла Соларића“. У: Д. Иванић и И. Бјелаковић (прир.). *Павле Соларић. Сабрана дјела*. Београд: Доситејева задужбина, 2019: стр. 15–33.
- [IVANIĆ, Dušan. „Pjesme i ogledi Pavla Solarića“. U: D. Ivanić i I. Bjelaković (prir.). *Pavle Solarić. Sabrana djela*. Beograd: Dositejeva zadužbina, 2019: str. 15–33]
- ИВИЋ, Павле. „Доситејевски књижевни језик између славеносрпског и вуковског“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* бр. 19/2 (1990): стр. 5–14.
- [IVIĆ, Pavle. „Dositejevski književni jezik između slavenosrpskog i vukovskog“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 19/2 (1990): str. 5–14]
- ИВИЋ, Павле. *Преглед историје српског језика*. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- [IVIĆ, Pavle. *Pregled istorije srpskog jezika*. Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1998]
- ЈЕРКОВИЋ, Јован. „Прилог проучавању терминологије у првој половини XIX века (Прокопије Болић, Словар виноделца, 1818)“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* бр. 14/1 (1985): стр. 29–38.
- [JERKOVIĆ, Jovan. „Prilog proučavanju terminologije u prvoj polovini XIX veka (Prokopije Bolić, Slovar vinodelca, 1818)“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 14/1 (1985): str. 29–38]
- КАШИЋ, Јован. „Стварање лексичке норме током прве половине XIX века“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* бр. 10/1 (1981): стр. 69–76.
- [KAŠIĆ, Jovan. „Stvaranje leksičke norme tokom prve polovine XIX veka“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 10/1 (1981): str. 69–76]
- КАШИЋ, Јован. „Однос Павла Соларића према лексици књижевног језика“. *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja*. Knjiga LXXXV. Odjeljenje društvenih nauka. Knjiga 21. 1988, стр. 181–187.
- [KAŠIĆ, Jovan. „Odnos Pavla Solarića prema leksici književnog jezika“. *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Posebna izdanja*. Knjiga LXXXV. Odjeljenje društvenih nauka. Knjiga 21. 1988, str. 181–187]
- ЛАЗАРЕВИЋ ДИ ЂАКОМО, Персида. „Између митологије и науке: Павла Соларића спис о пореклу Словена“. *Научни сасијанак славистија у Вукове дане* бр. 39/2 (2010): стр. 233–246.
- [LAZAREVIĆ DI ĐAKOMO, Persida. „Između mitologije i nauke: Pavla Solarića spis o poreklu Slovena“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 39/2 (2010): str. 233–246]
- МАЦАНОВИЋ, Ана З. *Српска језикословена терминологија у 19. веку*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2018.
- [MACANOVIĆ, Ana Z. *Srpska jezikoslovena terminologija u 19. veku*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2018]

- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Српска ћирилица и концепције књижевног језика у 19. веку“. *Језик весма полезан*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2013.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Srpska ćirilica i koncepcije književnog jezika u 19. veku“. *Jezik vesma polezan*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2013]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Стилистички аспект српских књижевнојезичких промена на смени 18. и 19. века“. *Књижевности и језик* бр. XL/1 (2013а): стр. 1–10.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Stilistički aspekt srpskih književnojezičkih promena na smeni 18. i 19. veka“. *Književnost i jezik* br. XL/1 (2013a): str. 1–10]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Рана Вукова језичка свест и статус славенизама (1814–1818)“. *Вук Стефановић Караџић (1787–1864–2014)*. Научни скупови САНУ бр. CLVI. Одељење језика и књижевности. Књ. 27. Београд: Српска академија наука и уметности, 2015: стр. 145–157.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Rana Vukova jezička svest i status slavenizama (1814–1818)“. *Vuk Stefanović Karadžić (1787–1864–2014)*. Naučni skupovi SANU br. CLVI. Odeljenje jezika i književnosti. Knj. 27. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 2015: str. 145–157]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Значај Вукове Писменице (1814)“. *Пућевима српског језика, књижевности и културе*. Скуп слависта. МСЦ. Предавања 1. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2015а: стр. 29–37.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Značaj Vukove Pismenice (1814)“. *Putevima srpskog jezika, književnosti i kulture*. Skup slavista. MSC. Predavanja 1. Beograd: Filološki fakultet, Međunarodni slavistički centar, 2015a: str. 29–37]
- МИЛАНОВИЋ, Александар. „Језик и стил *Новина сербских (1813–1822)*“. *Пућевима српског језика, књижевности и културе*. Скуп слависта. МСЦ. Предавања 1. Београд: Филолошки факултет, Међународни славистички центар, 2015б: стр. 63–71.
- [MILANOVIĆ, Aleksandar. „Jezik i stil *Novina serbskih (1813–1822)*“. *Putevima srpskog jezika, književnosti i kulture*. Skup slavista. MSC. Predavanja 1. Beograd: Filološki fakultet, Međunarodni slavistički centar, 2015b: str. 63–71]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Типови књижевног језика код Срба у другој половини 18. и почетком 19. века“. *Реферати за VII међународни конгрес слависта у Варшави*. Нови Сад: Филозофски факултет у Н. Саду, 1973: стр. 39–53.
- [MLADENović, Aleksandar. „Tipovi književnog jezika kod Srba u drugoj polovini 18. i početkom 19. veka“. *Referati za VII međunarodni kongres slavista u Varšavi*. Novi Sad: Filozofski fakultet u N. Sadu, 1973: str. 39–53]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „О неким питањима и особинама славеносрпског типа књижевног језика“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. 21/1 (1978): стр. 93–112.
- [MLADENović, Aleksandar. „O nekim pitanjima i osobinama slavenosrpskog tipa književnog jezika“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* br. 21/1 (1978): str. 93–112]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. „Стеријина схватања о термилошком речнику и грађанској ћирици“. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику* бр. XXXI/1 (1988): стр. 137–143.
- [MLADENović, Aleksandar. „Sterijina shvatanja o terminološkom rečniku i građanskoj ćirilici“. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku* br. XXXI/1 (1988): str. 137–143]

- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. *Славеносрпски језик*. Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада, 1989.
- [MLADENović, Aleksandar. *Slavensrpski jezik*. Novi Sad: Književna zajednica Novog Sada, 1989]
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. Павле Соларић, Јован Дошеновић и Сава Мркаљ о српском књижевном језику свoga времена. У: Василије Крестић (ур.). *Зборник о Србима у Хрватској. Recueil des Travaux sur les Serbes en Croatie*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1991: стр. 369–377.
- [MLADENović, Aleksandar. Pavle Solarić, Jovan Došenović i Sava Mrkalj o srpskom književnom jeziku svoga vremena. U: Vasilije Krestić (ur.). *Zbornik o Srbima u Hrvatskoj. Recueil des Travaux sur les Serbes en Croatie*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1991: str. 369–377]
- НОВАКОВИЋ, Стојан. „Стеријин језик“. У: Бранислав Миљковић, Милан Ђоковић (ур.). *Књига о Стерији*. Коло XLIX. Књига 335. Београд: Српска књижевна задруга, 1956: стр. 39–50.
- [NOVAKović, Stojan. „Sterijin jezik“. U: Branislav Miljković, Milan Đoković (ur.). *Knjiga o Steriji*. Kolo XLIX. Knjiga 335. Beograd: Srpska književna zadruga, 1956: str. 39–50]
- ПАВИЋ, Милорад. *Рађање нове српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга, 1983.
- [PAVIĆ, Milorad. *Rađanje nove srpske književnosti*. Beograd: Srpska književna zadruga, 1983]
- ПАВИЋ, Милорад. *Историја, стилеж и стил*. Нови Сад: Матица српска, 1985.
- [PAVIĆ, Milorad. *Istorija, stalež i stil*. Novi Sad: Matica srpska, 1985]
- ПАВИЋ, Милорад. *Историја српске књижевности. 3. Класицизам*. Београд: Научна књига, 1991.
- [PAVIĆ, Milorad. *Istorija srpske književnosti. 3. Klasicizam*. Beograd: Naučna knjiga, 1991]
- ПАВИЋ, Милорад. *Историја српске књижевности. 4. Предромантизам*. Београд: Научна књига, 1991a.
- [PAVIĆ, Milorad. *Istorija srpske književnosti. 4. Predromantizam*. Beograd: Naučna knjiga, 1991a]
- ПАНКОВИЋ, Душан. *Српске библиографије 1766–1850*. Београд, 1982.
- [PANKović, Dušan. *Srpske bibliografije 1766–1850*. Beograd, 1982]
- СИМИН-ДОПУЋА, Ружица. „Павле Соларић и први географски атлас у Срба“. *Годишњак Библиотеке Матице српске*. Нови Сад: Матица српска, 1995: стр. 60–68.
- [SIMIN-DOPUĐA, Ružica. „Pavle Solarić i prvi geografski atlas u Srba“. *Godišnjak Biblioteke Matice srpske*. Novi Sad: Matica srpska, 1995: str. 60–68]
- СУБОТИЋ, Љилјана. Из историје књижевног језика: „питање језика“. *Предавања из историје језика*. Нови Сад: Филозофски факултет, 2004: стр. 142–191.
- [SUBOTIĆ, Ljiljana. Iz istorije književnog jezika: „pitanje jezika“. *Predavanja iz istorije jezika*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2004: str. 142–191]
- СТЕФАНОВИЋ, Мирјана Д. „Појам културе у српском просветитељству“. *Научни састанак слависта у Вукове дане* бр. 39/2 (2010): стр. 197–204.
- [STEFANOVIĆ, Mirjana D. „Pojam kulture u srpskom prosvetiteljstvu“. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* br. 39/2 (2010): str. 197–204]
- СТЕФАНОВИЋ, Мирјана Д. „Језик као образац националне културе“. *Годишњак Библиотеке Матице српске за 2015*, 2016: стр. 120–125.
- [STEFANOVIĆ, Mirjana D. „Jezik kao obrazac nacionalne kulture“. *Godišnjak Biblioteke Matice srpske za 2015*, 2016: str. 120–125]

- ЧУРЧИЋ, ЛАЗАР. „Павле Соларић: два века од рођења“. *Зборник за славистику* бр. 17 (1979): стр. 206–210.
- [ČURČIĆ, LAZAR. „Pavle Solarić: dva veka od rođenja“. *Zbornik za slavistiku* br. 17 (1979): str. 206–210]
- ЧУРЧИЋ, ЛАЗАР. „Поминак књижески“ Павла Соларића. *Поминак књижески. Фототипско издање књиге из 1810. године*. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003: стр. V–XX.
- [ČURČIĆ, LAZAR. „Pominak knjižeski“ Pavla Solarića. *Pominak knjižeski. Fototipsko izdanje knjige iz 1810. godine*. Indija: Narodna biblioteka „Dr Đorđe Natošević“, 2003: str. V–XX]

Извори

- ИВАНИЋ, ДУШАН, ИСИДОРА БЈЕЛАКОВИЋ (прир.). *Соларић, Павле. Сабрана дјела*. Београд: Задужбина „Доситеј Обрадовић“, 2019.
- [IVANIĆ, DUŠAN, ISIDORA BJELAKOVIĆ (prir.). *Solarić, Pavle. Sabrana djela*. Beograd: Zadužbina „Dositej Obradović“, 2019]
- КАРАЦИЋ, ВУК СТЕФАНОВИЋ. *Вукова њрејиска*. III. Београд: Државна штампарија Краљевине Србије, 1909.
- [KARADŽIĆ, VUK STEFANOVIĆ. *Vukova prepiska*. III. Beograd: Državna štamparija Kraljevine Srbije, 1909]
- МУШИЦКИ, ЛУКИЈАН. „Натписи на сербско књижество“. *Лукијана Мушицког сѣихоѣворенија*. 1818, Књ. IV, Бр. 18, 1848: стр. 98.
- [MUŠICKI, LUKIJAN. „Natpisi na serbsko knjižestvo“. *Lukijana Mušickog stihotvorenija*. 1818, Knj. IV, Br. 18, 1848: str. 98]
- СТЕФАНОВИЋ, ВУК. *Срѣски рјечник исѣолкован њемачким и латинским ријечма*. У Бечу, 1818.
- [STEFANOVIĆ, VUK. *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim riječma*. U Beču, 1818]
- СТРАТИМИРОВИЋ, СТЕФАНЪ. „Писмо Митрополита Стратимировича Доситею“. *Новый Србскій Лѣтописъ*. Часть прва. У Пешти, 1838: стр. 120–128.
- [STRATIMIROVICH, STEFAN. „Pismo Mitropolita Stratimirovića Dositeiū. Novyī Srbskī Lētopis“. Chast' prva. U Pešti, 1838: str. 120–128]

Исидора Г. Бјелакович
Универзитет в Нови-Саде
Филозофски факултет
Одделение сербског језика и лингвистики

ГРАФИЧЕСКО-ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ПАВЛЕ СОЛАРИЧА И НАЧАЛО СТАНДАРТИЗАЦИИ СЕРБСКОГО ЯЗЫКА

Резюме

Пытаясь филологической позиции Павле Соларича, слегка маргинализованной и забытой фигуры в истории сербского литературного языка, дать за-

служенное место, в данной статье анализируются его литературно-языковые принципы в более широком, культурологическо-филологическом контексте. Особое внимание уделено его филологическим, граматографическим и этимологическим принципам, но и его взглядам, касающимся структуры будущего литературного языка, а также и его графическо-орфографической концепции. Будучи представителем эпохи просвещения в Сербии, своей широкой эрудицией, различными интересами, уверенностью в себе и филологической точностью, П. Соларич, вдохновлён, прежде всего, литературно-языковыми положениями Доситея Обрадовича, установил образцовые основы к реформаторским процессам, которые возникнут в будущие времена, и, без сомнений, должен занять одно из начальных мест среди культурных деятелей, идеи которых внесут свой вклад в конечную структуру стандартного сербского языка.

Ключевые слова: сербский язык, XIX век, эпоха просвещения, стандартизация.

Isidora G. Bjelaković
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Serbian Language and Linguistics

PAVLE SOLARIĆ'S ORTHOGRAPHIC AND GRAMMATICAL PRINCIPLES AND THE BEGINNING OF SERBIAN LANGUAGE STANDARDISATION

S u m m a r y

In an attempt to relate Pavle Solarić, a somewhat marginalised and forgotten figure in the history of the Serbian language standard, to an actual place, this paper analyses the foundations of the language standard he established in a wider cultural and philological context. It puts special emphasis on his philological, grammatographic, and etymological principles, as well as on his views about the structure and orthography of the future Serbian language standard. Being a representative of the Enlightenment among Serbs, with his remarkable erudition, wide range of interests, confidence and philological precision, inspired primarily by Dositej Obradović's tenets of the standardised Serbian language, Pavle Solarić established a model basis for the future reformative interventions. Therefore, he should undoubtedly be considered one of the first in a long line of scholars whose ideas contributed to the eventual constitution of the standardised Serbian language.

Keywords: Serbian language, nineteenth century, Pavle Solarić, Enlightenment, standardisation.